

פִּירוּשׁ רַשׁ"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes második könyve

***Széfer Smot* – סֵפֶר שְׁמוֹת**

Kiadja az

EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG

és a CHÁBÁD LUBAVICS

ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET

BUDAPEST, 2010

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első kereszties hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondatral kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *rasi@zsido.com* email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

Vájákhél (2Mózes 35:1–38:20.) פְּרֻשֶׁת וַיִּקְהַל

A hetizakasz tartalmából

- Mózes egybegyűjti Izrael fiait, és újfent elismétli nekik a szombat megtartásának parancsolatát. Majd közvetíti nekik az Örökkévalónak a *Miskán* (Sivatagi Szentélylátór) elkészítésére vonatkozó utasításait. (2Mózes 35:1–20.)
- A nép bősséggel adományoz a Szentélylátór céljára a szükséges anyagokból; hoznak aranyat, ezüstöt, rezet, kék, bíbor és vörös színűre festett gyapjút, kecskeszőrt, sodrott lent, állatbőröket, fát, olívaolajat, illatos fűszereket és drágaköveket. A végén már Mózesnek kell leállítania az adakozást. (2Mózes 35:21–36:7.)
- Egy csapat bölcslelkű mesterember elkészíti a Szentélylátort annak minden felszerelésével együtt (ahogyan azok már az előző hetizakaszokban [2Mózes 25–31.] és újra e hetizakaszban részletesen fel vannak sorolva): három réteg tetőborítást, 48 darab arannyal bevont fapanelt és hozzá 100 ezüsből való talapzatfoglatot; a *paróchet*-et (függönyt), amely elválasztja egymástól a Szentélylátór két helyiségét és a *mászách*-ot, amely a bejárata előtt van kifeszítve; a Frigyládát és annak kerubokkal díszített fedelét; az asztalt és a színkenyereket; a hétágú menórát annak különlegesen elkészített olajával; az aranyoltárt és a rajta elégetendő füstölőszert; az égő áldozatokhoz használt szabadtéri oltárt és annak egész felszerelését; a drapériákat, támasztópóznákat és talapzatfoglatokat az udvar számára; valamint a vizesmedencét és annak talapzatát az összegyűlt réztükrökből. (2Mózes 36:8–38:19.)

וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת פֶּלַעַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם. (שמות לה, א)

És egybegyűjtette Mózes Izrael fiainak egész gyülekezetét és szólt hozzájuk: Ezek a szavak, amelyeket meghagyott az Örökkévaló, hogy teljesítsétek. (2Mózes 35:1.)

וַיִּקְהַל מֹשֶׁה – És egybegyűjtette (vájákhél) Mózes... – א לְמַחֲרַת יוֹם הַכַּפּוּרִים – A jom kipurt követő napon, – ב כְּשִׁיבַר מִן הַהָר – amikor lejött a hegyről.¹ – ג וְהוּא לְשׁוֹן – hiszen az אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם – A „vájákhél” műveltető alakú [ige], – ד אֵלֶּה הַדְּבָרִים – az ember nem szó szerint a kezével gyűjti egybe az embereket, – ה אֲלֵהֶם – hanem azok „összegyűjtetnek” – ו עַל פִּי דְבוּרֵי – az ő szavára.² – ז וַיֹּאמֶר וַיִּקְהַל מֹשֶׁה –

¹ Fentebb 34:29. Lásd még a 33:11-hez írt Rási-kommentárt.

² Lásd az 1Mózes 43:15-höz tartozó Rási-kommentárhoz írt 15. lábja.

Onkelosz fordításában ennek helyes verziója: „vöáchnés”, [azaz] „Előidézte, hogy összegyűljenek.”

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קַדְשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַיהוָה, כָּל הַעֲשֶׂה בו
מְלָאכָה יוּמָת. (שמות לה, ב)

Hat napon át legyen munkának végzése, és a hetedik napon legyen nektek szent nap, a nyugalom szombatja, az Örökkévaló tiszteletére; aki ezen a napon munkát végez, ölessék meg! (2Mózes 35:2.)

הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן – A Sátor felépítése előtt figyelmeztette őket a szombatra, – לוֹמַר שְׂאִינוּ דוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת – ezzel jelezve, hogy [a Sátor építése] nem tolja el a szombatot.³

לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם, בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. (שמות לה, ג)

Ne gyújtsatok tüzet a ti lakóhelyeiteken sehol szombatnak napján. (2Mózes 35:3.)

יש מרבותינו אומרים – Egyes bölcseink azt tartják: – הַבְּעָרָה לְלֹא יִצְאָת – A tűzgyújtás külön van megemlítve [a szombati munkatilalmak közül, azért, hogy] demonstrálja, ez csak egy tiltó parancsolat, [így áthágásáért csupán korbácsolás jár].⁵ – וַיֵּשׁ אֲמָרִים לְחֵלֶק יִצְאָת – Mások szerint [azért] szerepel külön, hogy különválassa [egymástól a 39 szombati munkavégzést a tilalomszegésért járó büntetés szempontjából].⁶

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל כָּל עַבְדְּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר. (שמות לה, ד)

És szólott Mózes Izrael fiainak egész gyülekezetéhez a következőképpen: Ez az a dolog, amit megparancsolt az Örökkévaló, elmondani: (2Mózes 35:4.)

³ Vagyis nem lehet miatta megszegni a szombatot. Lásd a 2Mózes 31:13-hoz írt Rási-kommentárt.

⁴ A tűzgyújtás csupán egy a szombat 39 főbb munkavégzési tilalma közül (Talmud, *Sábát* 73a.). Miért van ez külön megemlítve?

⁵ Vagyis ez nem olyan tiltott munka, amelyért, a többihez hasonlóan, halálbüntetés, égi halálbüntetés vagy vétekáldozat jár.

⁶ Vagyis hogy szemléltesse, nem csak az összes munkatilalom együttes áthágása, hanem az egyes munkafajták önálló végzése is büntetést von maga után.

‘זַה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' – **...ez az a dolog, amit megparancsolt az Örökkévaló...**⁷ – לִי לֵאמֹר לְכֶם – [Ezt úgy kell érteni, hogy Mózes azt mondja: „Isten] számomra [csak azt parancsolta], hogy **elmondjam** nektek [hogy ti „teljesítsétek” azt].⁸

קָחוּ מֵאֲתָכֶם תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נָדִיב לְבוֹ יְבִיאֶהָ אֶת תְּרוּמַת יְהוָה, זָהָב נְכֹסֶף וְנֹחַשׁ. (שמות לה, ה)

Vegyetek a magatokéból áldozatadományt az Örökkévalónak, mindenki, aki nemesszívú, hozza el azt az Örökkévaló ajándékául, aranyat, ezüstöt és rezet... (2Mózes 35:5.)

מִיַּד לְבוֹ – **...aki nemesszívú...** – מִיַּד לְבוֹ – Mivel a szíve az, ami [adakozásra] ösztönzi, – קְרוֹי נָדִיב לֵב – „nemesszívúnek” neveztetik.

– אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ – A Szentély [építéséhez] tett felajánlásokról és a munkálatokról beszéltem már – בְּמָקוֹם צִוָּאתָם – azon a helyen, ahol megparancsoltattak.

אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶת אֹהֶלוֹ וְאֶת מְכֻסָּהוֹ, אֶת קַרְסוֹ וְאֶת קַרְשׁוֹ אֶת בְּרִיחוֹ אֶת עַמֻּדָיו וְאֶת אֲדָנָיו. (שמות לה, יא)

A hajlékot, annak sátrát és borítóját, kapcsait, deszkáit, rezeszeit, oszlopait és talpzatait. (2Mózes 35:11.)

אֶת הַמִּשְׁכָּן – **A hajlékot...**⁹ – יְרִיעוֹת הַתְּחִתּוֹנוֹת הַנִּרְאוֹת בְּתוֹכּוֹ – Ez az alsó kárpitokra [vonatkozik],¹⁰ amelyek belülről látszanak, – קְרוֹיִם מִשְׁכָּן – [és ezeket] nevezi itt hajléknak.

אֶת אֹהֶלוֹ – **...annak sátrát...** – הִיא אֹהֶל יְרִיעוֹת עִזִּים – Ez azokra a kecskeszőr fedőkárpitokra utal, – הָעֵשׂוּי לְגַג – amelyek tetőként szolgálnak.¹¹

וְאֶת מְכֻסָּהוֹ – **...és borítóját...** – מְכֻסָּה עוֹרוֹת אֵילִים וְהַתְּחָשִׁים – A kosbor és a táhás-bőr takarókat.¹²

⁷ Miért „elmondani”-t parancsolt az Örökkévaló? Hát nem az áll feljebb (uo. 35:1.), hogy „Ezek..., amelyeket meghagyott..., hogy teljesítsétek”?

⁸ Vagyis Mózesre nem vonatkozott a Szentély építésének parancsa.

⁹ Ez nem jelentheti az egész Sátrat, mert akkor felesleges lenne a továbbiakban a részletezés, hanem...

¹⁰ Uo. 36:8-13.

¹¹ Uo. 14-18.

¹² Uo. 19.

אֶת הָאָרֶץ וְאֶת בְּדִיּוֹ אֶת הַכַּפְּרֹת, וְאֶת פְּרֹכֶת הַמָּסַךְ. (שמות לה, יב)

A szent ládát és rudait, a födelet és a védőfüggönyt. (2Mózes 35:12.)

פְּרֹכֶת – ...és a védőfüggönyt (párochet hámászách). – פְּרֹכֶת – Ez volt az elválasztó függöny. – כָּל דָּבָר הַמֵּגֵן – Bármire, ami oltalomként szolgál, – בֵּין מְלִמְעָלָה בֵּין מִבְּנֵי – akár vízszintesen, akár függőlegesen, – וְכֵן שָׂבֵת בְּעָדוֹ – utalhatunk a „mászách” vagy a „szchách” [szóval]. – וְכֵן שָׂבֵת בְּעָדוֹ – Hasonlóan:¹³ „...te oltalmazod őt (száchtá) [fentről],” – [vagy:]¹⁴ „Azért most elrekesztem (szách) az útját [tővissel, ami olyan, mint egy függőleges pajzs].”

אֶת הַשְּׁלֶחֶן וְאֶת בְּדִיּוֹ וְאֶת כָּל כְּלָיו, וְאֶת לְחֵם הַפָּנִים. (שמות לה, יג)

Az asztalt és rúdjaait és összes felszerelését és a színkenyeret. (2Mózes 35:13.)

לְחֵם הַפָּנִים – ...a színkenyeret. – כָּבֵד פִּרְשֵׁי – Már elmagyaráztam,¹⁵ [hogy azért nevezték így,] – עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ לוֹ פָּנִים לְכָאן וּלְכָאן – mivel két irányban volt arca, – וְשֶׁהוּא עֲשׂוּי כְּמִין תֵּיבָה פְּרוּצָה – mert olyannak készítették, mint egy nyitott dobozt.

וְאֶת מִנְרַת הַמָּאוֹר וְאֶת כְּלָיָהּ וְאֶת גְּרִתֶיהָ, וְאֶת שֵׁמֶן הַמָּאוֹר. (שמות לה, יד)

És a világító menórát, eszközeit és mécseseit és a világítóolajat. (2Mózes 35:14.)

...eszközeit... – מְלֻקְחִים וּמִתְחַתּוֹת – [Azaz] fogóit és merítókanalait.

...mécseseit... – לוּצִי"ש בְּלֻעוֹ – Ófranciául *loces*; – גְּרִתֶיהָ – A vödöröcskék, amelyekbe az olajat és a kanócot helyezték.

...a világítóolajat. – אֵף הוּא צָרִיךְ חֲכָמֵי לֵב – Ehhez is bölcsszívű emberek kellettek,¹⁶ – שֶׁהוּא מְשֻׁנָּה מִשָּׂאָר שֵׁמֵנִים – mert ez az olaj különbözött a többi olajtól, – כְּמוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ בְּמִנְחוֹת – a [Talmud] *Mónácho* traktátusában¹⁷ kifejtettek értelmében: – מִגְרָגְרוֹ בְּרֵאשׁ הַיָּתִיב – [Ez úgy kellett, hogy készüljön, hogy] hagyni kellett, hogy beérjen az olajfa tetején, – וְהוּא כֹּתֵיב וְנָךְ – [és ez után úgy préselték, hogy] kisajtolt és tiszta [legyen].

¹³ Jób 1:10.

¹⁴ Hoséa 2:8.

¹⁵ Fentebb 25:29.

¹⁶ Uo. 35:10.

¹⁷ 86a.

וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֵת בְּדִיו וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים, וְאֵת מָסַךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן. (שמות לה, ט)

És a füstölőszer oltárát és rúdjaait és a kenet olaját és a füstölőszereket és a bejárat függönyét a hajlék kapujához. (2Mózes 35:15.)

וּלְיוֹן שְׁלֹפְנֵי הַמְּזוּרָה – Az a függöny, amely a [bejárati] keleti oldalon volt, – שָׁלֵא הָיוּ שָׁם קְרָשִׁים וְלֹא יָרִיעוֹת – ahol nem voltak sem deszkák, sem kárpitok.

אֵת קִלְעֵי הַחֲצָר אֵת עַמֻּדָיו וְאֵת אֲדָנֶיהָ, וְאֵת מָסַךְ שַׁעַר הַחֲצָר. (שמות לה, יז)

Az udvar vászonfalait, oszlopait, talapzatait és az udvar kapujának takaróját. (2Mózes 35:17.)

הָרִי – ...**oszlopait** (*ámudáv*), **talapzatait** (*ádánéhá*)... – אֵת עַמֻּדָיו וְאֵת אֲדָנֶיהָ – Itt az udvarra – לְשׁוֹן זָכָר וְלְשׁוֹן נְקֵבָה – hímnemüként és nőnemüként is utal az Írás.¹⁸ – וְכֵן דְּבָרִים הַרְבֵּה – Számos ilyen kifejezés van [a héberben, amelyre hímnemüként és nőnemüként is lehet utalni].

וּלְיוֹן פְּרוּשׁ לְצַד – **...és az udvar kapujának takaróját.** – הַמְּזוּרָה – Ez a függöny a keleti oldalon volt kihúzva, – עֲשָׂרִים אַמָּה אֲמַצְעֵיּוֹת שֶׁל רוּחַב – Az udvar szélességének közepső 20 *ámá*-nyi részén. – שְׁהֵיָה חֲמִשִּׁים רַחֵב – A teljes szélesség ugyanis 50 *ámá* volt, – וּסְתוּמִין הֵימָנוּ לְצַד צִפּוֹן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה – amiből 15 *ámá*-nyi le volt zárva az északi oldalon – וְכֵן לְדָרוֹם – valamint a déli oldalon, – וְחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קִלְעִים לְבִתָּהּ – „Mégpedig tizenöt könyök szóttas vászon az egyik vállon...”.

אֵת יְתֹדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת יְתֹדֹת הַחֲצָר וְאֵת מִיתְרֵיהֶם. (שמות לה, יח)

A hajlék szögeit és az udvar szögeit és köteleiket. (2Mózes 35:18.)

יְתֹדֹת – ...**szögeit**... – לְתַקּוּעַ וְלִקְשׁוֹר בָּהֶם סוּפֵי הִרְיָעוֹת בְּאַרְצָן – Amelyekkel a kárpit végeit a földhöz lehet erősíteni, – שָׁלֵא יִנוּעוּ בְּרוּחַ – hogy ne libegjenek a szélben.²⁰

מִיתְרֵיהֶם – ...**és köteleiket.** – חֲבָלִים לִקְשׁוֹר – Kötelek, amelyekkel csomóznak.

¹⁸ Az „*ámudáv*” ו-ja hímnemű rag („oszlopait”), az „*ádánéhá*” ה-je viszont nőnemű rag („talapzatait”).

¹⁹ Uo. 27:14.

²⁰ Lásd a 27:19-hez tartozó Rási-kommentárt.

אֶת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשָׂרֵת בְּקִדְשׁ, אֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן. (שמות לה, יט)

A szolgálati ruhákat, szolgálatvégzésre a szentélyben, a szent ruhákat Áronnak, a papnak és fiai ruháit papi szolgálatra. (2Mózes 35:19.)

בְּגָדֵי הַשָּׂרָד – A szolgálati ruhákat... – לְכִסּוֹת הָאָרוֹן וְהַשְּׁלֶחֶן – Letakarni velük²¹ a frigiditást, a színenyerek asztalát, – וְהַמְנוּרָה וְהַמִּזְבֵּחַוּוֹת – a menórát és az oltárokat, – בְּשַׁעַת סְלוּקֵי מִסְעוֹת – amikor útra keltek velük.

וַיָּבֵאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים, כָּל נָדִיב לֵב הֵבִיאוּ תַח וְנָנִים וְטַבַּעֲתִים וְכוּמָזוּ כָּל כְּלֵי זָהָב וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפֶת זָהָב לַיהוָה. (שמות לה, כב)

És eljöttek a férfiak a nők után, minden áldozatkész szívű ember, elhoztak ékszercesatot, gyűrűt és pecsétgyűrűt és övcsatokat, mindenféle aranytárgyat; és minden férfi azt, amit felajánlott, mint aranyajándékot az Örökkévalónak. (2Mózes 35:22.)

וּסְמוּכֵינִי אֲלֵיהֶם – Azaz a nőkkel, – עַם הַנָּשִׁים – ...a nők után... – יָבֵאוּ – közel hozzájuk.²²

חָק – ...ékszercesatot... – הוּא תְּכָשִׁיט שֶׁל זָהָב עָגוּל – Kerek aranyékszer, – נִתּוֹן – amelyet a karon viselnek. – וְהוּא הַצָּמִיד – ami nem más, mint a karperec.

וְכוּמָזוּ – ...és övcsatokat (chumáz)... – לְאִשָּׁה – Arany dísz, amelyet a nő a szemérme előtt visel. – וְרִבּוֹתֵינוּ פָּרְשׁוּ שֶׁם כּוּמָזוּ – Bölcseink a „chumáz” elnevezést a következőképpen vezették le [mint egy mozaik szó]: – כָּאֵן – „kán mákom zimá”, „ez itt a bujaság helye.”

וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא אֹתוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים, וְעֵרַת אֵילָם מְאָדָּמִים וְעֵרַת תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ. (שמות לה, כג)

És minden férfi, akinek birtokában volt kékbíbor, pirosbíbor és karmazsin és biszus és kecskebőr és pirosra festett kosbőr és táhásbőr, mind elhozta. (2Mózes 35:23.)

תְּכֵלֶת – És minden férfi, akinek birtokában volt... – או תוֹלַעַת שָׁנִי או עוֹרוֹת אֵילָם – kékbíbor, vagy pirosbíbor – או אַרְגָּמָן – karmazsin, – או תְּחָשִׁים – vagy táhásbőr, – כֻּלָּם הֵבִיאוּ – mind elhozta.²³

²¹ Lásd a 31:10-hez tartozó Rási-kommentárt.

²² Eleget téve ezáltal a törvénynek, hogy egy nőtől nem fogadható el adomány a férje hozzájárulása nélkül. Ugyanígy a férj sem adhatja oda a felesége ékszereit az asszony hozzájárulása nélkül.

וְכָל הַנְּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֶתְנָה בְּחֶכְמָה, טוּוּ אֶת הָעֵזִים. (שמות לה, כו)

És minden nő, akit szíve készített bölcsességgel, megfonta a kecskéket.
(2Mózes 35:26.)

הַנְּשִׂאִים הַבִּיאוּ אֶת אֲבְנֵי הַשֵּׁהִם וְאֶת אֲבְנֵי הַמְּלֵאִים, לְאֶפֶד וְלַחֹשֶׁן. (שמות לה, כו)

– Ez egy különleges készséget igénylő mesterség volt, – שְׁמַעֲלֵ גִבֵּי הָעֵזִים הָיוּ טוֹיִן אוֹתָם – ugyanis akkor szőtték meg, amikor az még az állat hátán volt.²⁴

És a fejedelmek elhozták a Sohám-köveket és a foglalatokba való köveket az éfod és a melldísz számára. (2Mózes 35:27.)

– Azt mondja Nátán rabbi: – miért ajánlottak fel [dolgokat] a fejedelmek már kezdetektől az oltár felavatásához,²⁵ – ובְּמִלְאֶת הַמִּשְׁכָּן – míg a Sátor építéséhez kezdetben nem tettek felajánlásokat? – „A közösség ajánljon fel annyit, amennyit akar, – és ami még kell, – אָנוּ – azt mi kiegészítjük”, – de a közösség mindent adott, amire szükség volt, – שְׁנֵאָמַר – ahogy írva van:²⁶ – „...elég volt az egész munkára...” – Erre azt mondták a fejedelmek: – „Mit tehetünk még?”, – „הַבִּיאוּ אֶת אֲבְנֵי הַשֵּׁהִם וְגוֹמֵר – Ezért tették felajánlásukat az oltár felavatásához kezdetben. – De mivel lustálkodtak az elején, – נִחְסְרָה אוֹת מִשְׁמָם – ezért hiányzik egy betű a nevükből, – והַנְּשִׂאִים בְּתִיב – ugyanis a „fejedelmek” szó י (jud) betű nélkül van írva.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם, בְּצִלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטָּה יְהוּדָה.
(שמות לה, ל)

²³ Vagyis, még ha csupán csak egy volt neki a felsoroltak közül, akkor is elhozta. Ezt onnan látjuk, hogy az Írás nem azt mondja, hogy „birtokában voltak”, hanem „birtokában volt”, vagyis, még ha csak egy volt is neki, akkor is elhozta.

²⁴ És ez az oka annak, hogy az Írás nem a „kecskeszőr”-t, hanem a „kecskéket” kifejezést használja. Ez azért volt jó, mert a gyapjú így jobban megtartotta természetes színét.

²⁵ 4Mózes 7.

²⁶ Lentebb 36:7.

És szólott Mózes Izrael fiaihoz: lássátok, az Örökkévaló elhívta nevének Becálélt, Uri fiát, Hur unokáját, Jehudá törzséből. (2Mózes 35:30.)

מיריָאָם פֿאַר מִירְיָאָם – Hur... – בְּנֵה שֶׁל מִרְיָאָם הִיא – Mirijám fia volt.²⁷

וְלַהוֹרֵת נָתַן בְּלָבוֹ, הוּא וְאַהֲלֵיָאָב בֶּן אַחִיסָמֶךְ לְמִטָּה דָן. (שמות לה, לד)

És szívébe adta, hogy másokat is tanítson, ő és Oholiáb, Achiszámách fia, Dán törzséből. (2Mózes 35:34.)

מִן הַיְרִוּדִין שְׁבַשְׁבָּטִים – Dán törzséből, – מִשְׁבֵּט דָן – és Oholiáb... – וְאַהֲלֵיָאָב – amely a legalacsonyabb volt a törzsek közül, – מְבִנֵי הַשְּׂפָחוֹת – a szolgálónő gyermeke,²⁸ – וְהִשְׁוֶהוּ הַמָּקוֹם לְבִצְלָאֵל לְמִלְאֲכַת הַמִּשְׁכָּן – de egyenlővé tette őt Isten a Sátor építéskor Becáléllal, – וְהוּא מְגִדוּלֵי הַשְּׂבָטִים – aki az előkelő törzsekből való volt (Jehudából), – לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר – hogy beteljesüljön, ami írva van:²⁹ – וְלֹא נִפְרַשׁוּעַ – „...nem tüntette ki [Isten] az előkelőt a szegényekkel szemben”.

וַיֹּאמְרוּ אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר מְרַבִּים הָעָם לְהִבְיֵא, מִדֵּי הָעֲבֹדָה לְמִלְאֲכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ. (שמות לו, לה)

...és szólottak Mózeshez, mondván: Sokkal többet hoz a nép, mint amennyi elegendő munka, amelyet elrendelt az Örökkévaló, hogy elkészítsék. (2Mózes 36:5.)

יֹתֵר מִמֶּדֵי צֹרֶךְ הָעֲבֹדָה – ...mint amennyi elegendő munka... – מִדֵּי הָעֲבֹדָה – Azaz: több [anyagot], mint amennyi szükséges volt a munka elvégzéséhez.

וַיִּצְוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִתְנָה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מִלְאֲכָה לְתַרוּמַת הַקֹּדֶשׁ, וַיִּפְּלֵא הָעָם מִהִבְיֵא. (שמות לו, ו)

És parancsot adott Mózes és ők hírt vittek a táborba, mondván: Férfi vagy nő ne fejtessen ki több munkát a szent adomány hozásában. És a nép abbahagyta az ajándékozást. (2Mózes 36:6.)

וַיִּפְּלֵא – ...És a nép abbahagyta... – לְשׁוֹן מְנִיעָה – [A „vájikálé”] egy „visszatartást” kifejező szó.

וְהִמְלֵאכָה הָיְתָה דָּיִם לְכָל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ, וְהוֹתֵר. (שמות לו, ז)

²⁷ Lásd a 24:14-hez írt Rási-kommentárt.

²⁸ Bilhá gyereke volt Dán (1Mózes 30:5-6.).

²⁹ Jób 34:19.

És a munka elegendő volt nekik az egész munkára, hogy elvégezzék, és még maradjon is. (2Mózes 36:7.)

וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה נֶיִם לְכָל הַמְּלָאכָה – **És a munka elég volt nekik az egész munkára...**³⁰ – וּמְלֹאכֶת הַהֶבְרָאָה – a hozás³¹ munkája³² – שֶׁל עוֹשֵׂי הַמְּשָׁכָן – **elegendő volt nekik...** azaz a Szentélyátor építői számára, – לְכָל הַמְּלָאכָה שֶׁל – מְשָׁכָן – a Szentélyátor összes munkálataira,³³ – לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ וּלְהוֹתֶר – hogy elkészítsék, és még maradjon is.

וְהוֹתֶר – **...és még maradjon is.**³⁴ – כְּמוֹ וְהִכְבֵּד אֶת לְבוֹ – Mint például:³⁵ „...keményítse meg [vagyis megkeményítette] (vöháchbéd) szívét,” – וַהֲכֹת אֶת מוֹאֵב – [vagy:] „...verje meg [vagyis megverte] (vöhákot) a móábiakat.”³⁶

וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל אֶת הָאָרֶץ עֲצֵי שֹׁטִים, אֲמַתִּים נְחָצֵי אֲרָכּוֹ וְנֹאמָה נְחָצֵי רַחְבּוֹ וְנֹאמָה נְחָצֵי קִמְתּוֹ.
(שמות לז, א)

És elkészítette Becálél a szent ládát sittimfából, két könyök és fél volt a hosszúsága, másfél könyök a szélessége és másfél könyök a magassága. (2Mózes 37:1.)

וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל – **És elkészítette Becálél.**³⁷ – לְפִי שְׁנֵתָן נִפְשׁוֹ עַל הַמְּלָאכָה – Mivel szívvel-lélekkel átadta magát a munkának, – יוֹתֵר מִשְׁאֵר חֲכָמִים – jobban, mint a többi bölcsszívű férfiú, – נִקְרָאתָ עַל שְׁמוֹ – [ezért a munka] az ő nevét viseli.³⁸

וַיָּבֵא אֶת הַבְּדִים בְּטַבְעֹת עַל צִלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׂאת אוֹתוֹ בָּהֶם, נְבוּב לַחֹת עֲשֵׂה אוֹתוֹ. (שמות לח, ז)

És elhelyezte a rudakat a karikákban az oltár oldalain, hogy ezekkel hordhassák; belül tábláktól üregesen készítette. (2Mózes 38:7.)

³⁰ A két „munka” kifejezés két külön dologra vonatkozik.

³¹ Azaz, a különböző anyagok adakozásának.

³² És ez az Írásban található első „munka”.

³³ És ez az Írásban található második „munka”.

³⁴ Ez nem szószerinti felszólításban, hanem ténymegállapításként értendő. Vannak ehhez hasonló más kifejezések is az Írásban.

³⁵ Fentebb 8:11.

³⁶ 2Királyok 3:24.

³⁷ De hiszen Becálélnak volt segítője is (fentebb 36:1.): „És munkába fogott Becálél és Oholiáb és minden bölcsszívű férfiú...”, akkor viszont miért csak ő van megemlítve itt?

³⁸ És ez a tény a Frigylárával kapcsolatban kerül kiemelten szóba, mivel a Frigyláda a Miskán legszentebb kelléke.

נְבוּב הוּא חָלוּל – **...belül tábláktól üregesen** (*növu*),... – נְבוּב הוּא חָלוּל – „Növu” azt jelenti: „üreges.” – וְכֵן וְעָבְיוּ אַרְבַּע אֲצָבָעוֹת נְבוּב – Hasonlóan.³⁹ „...vastagságuk négyujjnyi volt, és belül (*növu*) üres.”

תָּבֹלְתָא לְכָל רִיחַ – **... tábláktól üregesen...** – מִיְדֵי שְׂטִימֵי שֶׁל עֲצֵי הַלְחֹתוֹת – Minden oldalról akácfatáblák vették körül, – וְהִחָלְלָה בְּאֶמְצַע – [ígyen képezve] középen üreget.⁴⁰

וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כַּנּוֹ הַנְּחֹשֶׁת, בְּמִרְאֵת הַצַּבָּאוֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פָתַח אֶהָל מוֹעֵד. (שמות
ח, ה)

És elkészítette a rézmedencét és talapzatát rézből, a seregek (*hácovot*) tükréből, akik ott összesereglettek a találkozás sátorának bejáratánál.
(2Mózes 38:8.)

בְּנֹת יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּיָדָן מִרְאוֹת – **...a seregek tükréből...** – Izrael leányainak voltak tükrei, – שְׂרֹאוֹת בָּהֶן כְּשֶׁהֵן מִתְקַשְׁטוֹת – amelyekben szépítkezéskor szemlélték magukat. – וְאִם אֹתָן לֹא עָבְרוּ מִלְּהִיבָא – Még ezeket sem sajnálták elhozni, – לְנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן – mintegy hozzájárulásként a Szentélyátor számára.

וְהָיָה מוֹאֵס מִשָּׂה בָּהֶן – Mózes pedig visszataszítónak találta ezeket [a tükröket], – מִפְּנֵי שְׂעֻשׂוּיִם לִיִּצְרַר הָרַע – mivel azok az aljas hajlamok stimulálására szolgálnak. – כִּי אָלוּ הוּא – Isten így szólt hozzá: – קַבֵּל – Fogadd el [azokat], – שְׂעַל – bármilyen másnál, – חֲבִיבִיךָ עָלֶיךָ – mert ezek kedvesebbek számomra – יְדִיָּהֶם הָעֵמִידוֹ הַנְּשִׂים – mert ezek révén támasztották az asszonyok – צָבָאוֹת רַבּוֹת – Amikor férjeik kifáradtak – בְּעִבּוֹרַת פֶּרֶךְ – a gyötrelmes robottól, – הָיוּ הוֹלְכוֹת – [az asszonyok] mentek, – וּמֵאֲכִילוֹת אוֹתָם – és ételt-italt hoztak nekik – וְנִיבְלוֹת הַמִּרְאוֹת – és jóllakatták őket. – וְנִיבְלוֹת הַמִּרְאוֹת – Majd fogták a tükröket – עֲצָמָה עִם – és mindegyikük nézegetni kezdte magát a férjével a tükörben, – אֲנִי נָאָה מִמֶּךָ – és ilyen szavakkal csábították [férjüket]: – וּמִתּוֹךְ כֵּן מְבִיאֹת לְבַעֲלֵיהֶן יְגָעִים – így ébresztgetve férjük vágyát, – וְנִיבְלוֹת לְהֶם – majd együtt háltak velük. – תַּחַת הַתְּפוּחַ – Mint írva van:⁴¹ – וְזֶה שְׁנֵאָמַר – „...az almafa alatt ébresztettem fel [szenvedélyedet].” – וְזֶה שְׁנֵאָמַר – Így [értendő az], ami írva van: – בְּמִרְאֵת הַצַּבָּאוֹת – „A *hácovot* tükréből.”⁴²

³⁹ Jeremiás 52:21.

⁴⁰ Vagyis az üregeesség a táblák miatt volt.

⁴¹ Énekek éneke 8:5.

⁴² A midrási magyarázat szerint a „*hácovot*” szó nem csak egy főnév, melynek jelentése: „a seregek [azaz az összesereglett nők]”, hanem ige is, olyan értelemben, hogy „akik seregeket hoztak létre”, azaz „seregnyi utódot hoztak a világra”.

– נְנַעְשָׂה הַכִּיּוֹר מֵהֵם – Ezekből készült a medence, – שְׁהוּא לְשׁוּם שְׁלוּם – mert az arra szolgál, hogy békét teremtsen – בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ – férfi és felesége között, – לְהִשְׁקוֹת מִמֵּי־הַיָּדָיִם – azáltal, hogy inni adnak a vizéből – לְמִי שֶׁקָּנָא לָהּ בְּעֵלָהּ – annak [az asszonynak], akinek férje figyelmeztette,⁴³ – וְנִסְתָּרָה – de az [a feleség] ennek ellenére bezárkózott [azzal a másik férfival].⁴⁴

– וְתִדְעַ לָךְ שֶׁהֵן מְרֵאוֹת מִמֶּשׁ – Tudható, hogy ezek tényleges tükrök voltak,⁴⁵ – וּנְחָשֶׁת הַתְּנוּפָה שְׁבַעִים כֶּפֶר וְגוֹמֵר – „A felajánlott réz pedig hetven *kikár*-nyi volt... – וַיַּעַשׂ בָּהּ גּוֹמֵר – Ebből készítette [a találkozás sátora bejáratának talapzatát, a rézoltárt és réz rácsozatát és az oltár összes edényeit]”, – וְכִיּוֹר וְכִנּוֹ לֹא הִזְכְּרוּ שָׁם – a medence és talapzata viszont nincs megemlítve ezen a helyen. – לְמַדְתָּ – Ebből tudható, – שְׁלֹא הָיָה נְחָשֶׁת שֶׁל כִּיּוֹר – hogy a medence reze nem – מִנְחַשֶׁת הַתְּנוּפָה – az [Izrael fiai által] adományozott rézből volt. – כֵּן דָּרַשׁ רַבִּי – כֵּן דָּרַשׁ רַבִּי – Tánchumá rabbi magyarázta ezt így.⁴⁷

– וְכֵן תִּרְגְּם אוֹנְקֵלוֹס – Onkelosz is így fordítja: – בְּמַחְזִית נְשִׂיא – „az asszonyok *mechzóját*-jából”, – וְהוּא תִּרְגְּוִם שֶׁל מְרֵאוֹת – amely szó a „tükrök” arámi [megfelelője], – מִירִדוּרִיר״ש בְּלִעַז – franciául [pedig] *miredoires*. – וְכֵן מְצִינוּ – Hasonlót találunk:⁴⁸ – וְהִגְלִיּוֹנִים – „És a tükröket...” – מְתַרְגְּמִינָן וּמְחִזִּיתָא – amelynek [arámi] fordítása: *umechzójátá*.

– אֲשֶׁר צָבְאוּ – ...akik ott összesereglettek... – לְהָבִיא נְדָבָתָן – hogy elhozzák hozzájárulásukat.

וּמִסַּךְ שֶׁעַר הַחֲצַר מַעֲשֵׂה רָקִים תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁרָר, וְעֶשְׂרִים אַמָּה אָרְךָ וְקוֹמָה בְּרֹחַב חֲמֵשׁ אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי הַחֲצַר. (שמות לח, יח)

És az udvar bejáratának takarója hímzómunka volt, kékbiborból, pirosbiborból, karmazsinból és sodrott bisszusból, és húsz könyök volt a hossza és magassága, szélességben öt könyök, megfelelően az udvar vásznainak. (2Mózes 38:18.)

⁴³ Hogy ne tartózkodjék kettesben egy bizonyos férfival.

⁴⁴ Ezt követően kellett innia a medence vizéből, ártatlanságát bizonyítandó. Lásd 4Mózes 5:11-31.

⁴⁵ Azaz, hogy a medence ezekből az Izrael leányai által adományozott réztükrökből készült és nem az Izrael fiai által adományozott tetemesebb rézkészletből.

⁴⁶ 2Mózes 38:29-30.

⁴⁷ Midrás Tánchumá, Pkudé 9.

⁴⁸ Jesájá 3:23.

לְעִמַּת קְלָעֵי הַחֹצֵר – ...**megfelelően az udvar vásznainak.** – כְּמִדַּת קְלָעֵי הַחֹצֵר –
[Jelentése:] Az udvar függönykárpitjai méreteinek megfelelően.⁴⁹

⁴⁹ Öt könyök szélességben, és nem tíz könyök a Sátor kapujának vásznaihoz hasonlóan.
Lásd 2Mózes 26:36-hoz írt Rási-kommentárt.